

acch 149

Något om Svanshals och Kumla i forna tider.

Ö.-Bl. 24/9-37.

För Östgöta-Bladet av kantor Fr. Palmquist.

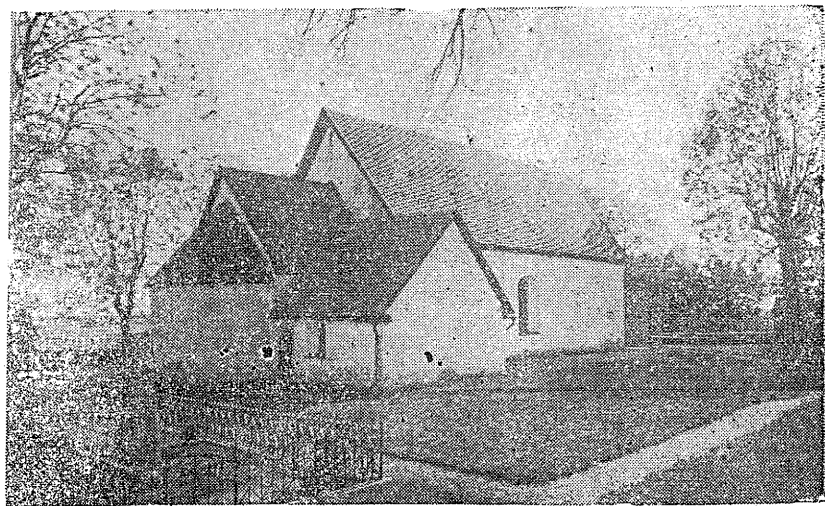
Det kan vara lämpligt att en och annan gång tala om gamla tider. De som levde här vid 1800-talets början är längesedan borta, deras livsverk är slut och de har gått till vila på kyrkogården. Ja, de är så borta att ytterst få av dem har en viloplats som är känd. De är i de flesta fall både gömda och glömda. Men vi kan i alla fall, tack vare gamla protokoll och annat få reda på något om förhållandena i Svanshals i början på 1800-talet.

Man tycker att sockengränsen borde ha varit densamma på den tiden. Men inte ens denna var densamma som nu. Både Svanshals och Kumla gränsade till en socken som heter Harstad, numera sammanslagen med Väderstad. Än i dag förtäljer församlingsboken om en och annan gamling, som är född i Harstad. Av Harstad socken låg en del i Lysings och en del i Göstrings härad. Bland gårdar i Lysings härad nämnas: Haddestad, Lämninge och Strömmestad. Vi ser alltså att även häradsgränsen var olika. Samma var förhållandet i Trehörna, som delvis hörde till Lysings härad, delvis till Norra Vedbo härad i Jönköpings län.

Svanshals socken hade år 1790 884 inv. År 1825 var invånarantalet 922. Nu är det som bekant 840. Kyrkan var inte densamma som nu. Den hade en viss likhet med Herrestads och Källstads kyrkor i våra dagar, åtminstone vad tornet beträffar. Längden var med tornet 25 m. och bredden 8 m. Den var alltså något större än Kumla kyrka är nu för tiden. Den torde ha varit ganska mörk. Men samma altarprydnad fanns där som nu: nattvardens instiftelse. På sidorna av altaret fanns två bilder. Den ena föreställde Tron och den andra Hoppet. Predikstolen och nattvardskärlen var precis desamma som nu. Ett egendomligt beslut fattades år 1806. Kyrkorådet beslöt sälja förs:s brudkrona. Man gör den reflexionen: varför såldes inte kopparetiet också, som ännu

Svanshals kyrka.

Kumla kyrka.

finns bland inventarierna. Orgel fanns det också. Den hade 9 stämmor och var byggd av en orgelbyggare, som hette Wistenius år 1741. Den var betydligt enklare än den nuvarande, som kom till på 1860-talet. En och annan åldring har helt säkert sjungit psalmerna efter den gamla orgeln. Läktaren i den gamla kyrkan var målade med apostlarnas bilder, som nu finns förvarade i tornkamma-

ren. Där fanns också adliga vapen, tillhörande släkterna von der Pahlen, Renberg och Faltzburg. Sådant var ju tidens sed. På väggarna hängde fyra vapensköldar och i ett hörn stod en sorgelådan från regementskvartermästaren Hans Nilsson-Svans begravning. För 100 år sedan ansågs kyrkan vara värd 11,000 riksd. banko, som var dess brandförsäkringsvärde. Kyrkogården ansågs 1849 otillräck-

g och en utvidgning kom till

Högmassorna började förr kl. 10. Kyrkoherdarna vitsordar att folk litigt besökte kyrkan och andäktigt förde på. Ottesång hölls alla böndagar och större högtidsdagar. Pastorspredikningar hölls på onsdagarna i fastan, varpå följde förhör. För husförhören var socknen indelad i 12 rotar. Alla fann sig, både unga och gamla. Nattvardsgång hölls regelbundet 2 gånger om året. Nattvardsbarnens antal var 25—30.

Gemensam folkskola fanns med Kumla. Vid en biskopsvisitation 1849 då J. Hedrén var biskop vitsordar denne att barnen läste väl samtill men i utanläsning hade de inte gjort stora framsteg. Läraren vitsordas som skicklig, men skolrummet var otillräckligt.

Fattigvården befanns vid denna tidpunkt ordnad enligt gällande förtning. Tiggeri förekom dock litet. Antalet hjon i fattighuset var 11. Kyrkorådet hade heller på länge behövt ingripa för att stifta frid mellan oeniga äkär. Dryckenskapen beskrives som tidens största lyte.

Det fanns fyra säterier i socknen: Kyleberg, Renstad, Glänås och alla. På Kyleberg såddes 100 tunnor säd. Under säteriet fanns en mjölkvarn med 2 par stenar och en enbladig såg. På Renstad var lika utsädet 50 tunnor. På ägorna fanns en väderkvarn och 13 torp. Glänås hade 30 tunnors utsäde och alla 36. Kyrkoherdebostället hade 70 tunnors utsäde och äng till 25 lass hö. Allmänningen Brännmarken var då som nu fördelad i åtskilliga hemman som det då heter Svanshals, Kumla, Röks och Arstads socknar. Arliga utsädet i hela socknen uppges till 180 t:r råg, 45 t:r vete, 225 t:r korn, 495 t:r blandkorn, 45 t:r ärter, 90 t:r potatis. Medelavkastningen var 7 kornet. Kreaturens antal var: 80 hästar, 180 oxar, 270 kor, 90 ungboskap och 300 får. Postguts gick genom socknen från Skeninge till Ödeshög och Jönköping. Postadressen var Skeninge.

KUMLA.

Kumla socken hade år 1790 229 hjonare år 1825 294 och har nu 377. Kyrkan var densamma som nu. Tack vare socknens litenhet har den bevarats oförändrad genom hundraåren. Längden är 25 m. och bredden 6 m. Altartavlan är densamma som nu. Denna är en gång tillhört Svanshals kyrka. På altarbordet stod ett för-

gyllt kors med en törnekrans, skänkt av en komminister Hans Olof Sundelius, »som i kyrkogården fått en säker vilostad efter sina mödor och missöden». Han betecknas i gamla handlingar som f. d. komminister och hade väl troligen blivit avsatt. Predikstolen av tämligen enkelt utseende uppsattes år 1755. Någon orgel fanns inte på 1800-talets början utan klockaren fick ta upp psalmerna. Man sjöng på den tiden efter den gamla svedbergska psalmboken, som avlöstes av den wallinska år 1819. Den gamla psalmboken användes emellertid ända till 1833, i vissa delar av Norrland fram till 1800-talets slut och i Finlands svenska församlingar till 1897. Den hade som bekant 413 nummer. I en gammal handling från 1820-talet heter det om Kumla kyrka. »Kyrkan, såsom mycket gammal och förfallen, skall enl. sockenstämmobeslut ödeläggas, när Svanshals kyrka tarvar ombyggnad eller reparation, då anstalter ska vidtas att bägga församlingarna där kunna inrymmas». Emellertid vidmakthölls Kumla kyrka så mycket, att församlingen utan fara kunde begagna den till gudstjänst. Vid 1849 års visitation anmärkte biskopen på, att kyrkan inte var brandförsäkrad. Vid samma tidpunkt beslöts också att orgel skulle byggas. Församlingen hade en kassa om 1772 rdr banko. Biskopen framhöll att församlingen inte borde se på kostnaden utan på att ett gott orgelverk kom till stånd. Församlingen tycks dock ej ha lytt den biskopliga förmaningen. Orgelverket blev tämligen un-

derhaltigt. Vid denna visitation fanns summa ett fattighjon inom socknen. 4—5 personer dogt årligen men de föddas antal var något större. Det tycks emellertid inte ha hjälpt. Folkmängden har här liksom i de flesta jordbrukskommuner ständigt gått nedåt. Vaccinationen sköttes ordentligt av klockaren.

Det enda säteriet inom socknen var Sjötuna, som förr har hetat Baggetuna. Utsädet var 60 tunnor. På ägorna fanns 6 torp. Sjötuna har tillhört släkterna Silversparre, Ramsvärd, Blommen-sköld, Roxendorff m. fl. Bland boställen märkes Asby i hemman fältskärsboställe med åker till 42 tid och Asby komministerboställe med 24 t:r utsäde. I hela socknen såldes 48 t:r råg, 16 t:r vete, 80 t:r korn, 66 t:r blandkorn, 16 t:r ärter och 66 t:r potatis. Avkastningen var 7 kornet. Kreaturens antal var 60 hästar, 60 oxar, 90 kor, 30 ungboskap och 120 får. Åkerbruk var då som nu enda näringsfånget.

Slutligen må nämnas att kyrkoherde i pastoratet i början av 1800-talet var magister P. A. Palmér, tillika prost i Lysing, och komminister var Magnus Kalén. Klockaresysslan i Svanshals innehades av Janne Ölander. Så har vi fått göra en liten tillbakablick. Mycket är ju förändrat, men människorna är i stort sett desamma. »Tidevarv komma, tidevarv försvinna, slakten följa slaktens gång».

F. P.